

Rerum Romanarum liber. Latin olvasókönyv a gymnasium III. és IV. osztálya számára, összeállította és régiségteni függelékkel és szótárral ellátta *Pirchala Imre*. Pozsony, 1893. (Stampfel.) 139 l. Ara kötve 1 forint.

Pirchala Imre az I. és II. osztálynak való latin olvasókönyve után most a III. és IV. osztálynak szánt részt adta ki. Cicero, Livius, Julius Cæsar, Eutropius, Florus, Valerius Maximus, Cornelius Nepos és Velleius Paternulus műveiből vette az anyagot s mint előszava mondja, úgy állította össze, hogy a királyi és köztársasági Róma történetének főbb eseményeit, kimagasló embereit, intézményeit és erkölceit bemutassa s így nemcsak nyelvi, hanem tárgyi tekintetben is előkészítse a tanulókat a felsőbb osztályokban olvasandó írók megértésére. «Hogy különféle koru és egymástól eltérő irányu íróktól vett részletek vannak egy egészszé olvasztva — ugymond — azon az olvasás ama módjánál, mely e fokon lehetséges, alig fog valaki megütközni; a szembeszökőbb nyelvtani eltéréseket pedig elsimítottam.»

Az anyagot — a királyi és köztársasági Róma történetét tekintve — lehetetlen, hogy Pirchala Olvasókönyve első kötetére ne reflektáljak, melyben annak idejében hibáztattam, hogy nincs egységes, egyöntetű, összefüggő olvasmány. Ott az előszóban azt mondja Pirchala, hogy mivel a ránk maradt latin irodalomban semmi sincs, a mi akár alakra, akár tartalomra nézve olyan volna, hogy kezdőknek kezébe adhatnók, nem marad más hátra, mint a módszeres haladás szemmel tartásával magunknak szerkeszteni alkalmas olvasmányt. «Ha már most az olvasmányt csak egy kézből vesszük, pl. Livius első könyvének kivonatát adjuk a tanuló kezébe, azt kockáztatjuk, hogy a tartalom szegénysége és egyhangúsága a tanulók érdeklődését kifárasztja és hogy, mindig csak háborukról és politikai küzdelmekről lévén szó, az így szerzett szókinés csak szűkkörű lesz, hogy épen a tanuló keze ügyébe eső dolgok elnevezése és tapasztalati körének megfelelő gondolatok kifejezése előtte ismeretlen maradjon.»

Sajátságosnak tünik föl előttem, hogy a mit a szerző olvasókönyve első kötetében elvből nem helyeselt, azt most a második kötetben a maga módja szerint lényegében megvalósítja, mert bár nem egy szerzőt reprodukál, de az anyag mégis az, a melyet Livius is előad, a római állam története. Igaz, hogy a királyok története rendkívül vázlatosan van előadva s hogy e második kötet történeti olvasmánya 60 lapon egészen Sulláig előadja a rómaiak történetét, de azt hiszem, a vázlatosság nem ellensúlyozhatja a «tartalom szegényességét», s hogy a tanulók érdeklődését nem az ébresztheti fel, ha mentül több anyagot adunk

elējök, hanem az, ha az egyes események mentül közvetlenebb részletezéssel vannak előadva, azaz inkább elmesélve, mint említve, jelezve, regisztrálva. Az, hogy itt különböző auctorok szerepelnek, szerintem nem mozdítja elő a változatosságot, ha az anyag azért ugyanaz marad, sőt az előadásbeli különbség határozottan káros, nem is annyira a nyelvbeli egyenetlenségek miatt, melyeket a szerző igyekezett elsimítani, hanem inkább az elbeszélés módjának, a hangnak folytonos változása s így az ugyanazon anyag előadásában szükséges egységes színezet hiánya s a folyamatosság megbontása következtében. Hiányzik ezekből a szemelvényekből az előadásnak az a kedves színezete és vonzó melegsége, a mi Livius — habár egyszerűsítve — ezen a fokon is annyira nélkülözhetetlenné teszi. Eutropius, Florus, Valerius Maximus, Corn. Nepos sokkal szárazabb elbeszélők, hogysem Livius előadását megközelítenék. Cicero pedig, kit ez az olvasókönyv gyakran szerepeltet, nem annyira elbeszéli a római történetnek egy-egy szakaszát, mint inkább jelzi s okulás kedvéért vázolja vagy a maga szempontjából jellemzi. Stilusa pedig éppen nem historikus stilus, hanem értekező, periodikus. Livius, ha elfogultan is, magát a történetet adja elő, Ciceronak a történet csak öltözet a gondolat számára.

Érdemes dolog egy *Cicero historicus*-t olvastatni, a minőt *Freund* összeállított, de nem azért, hogy történetet tanuljanak belőle, hanem lássák, hogy egy művelt római mikép itéli meg hazája történetének egyes mozzanatait, személyeit. Azért ez sokkal magasabb fokra való, nem a III—IV. osztályba. Igaz, hogy Cicero stilusa itt-ott egyszerűsítve van Pirchalánál, de pl. a *De officiis*ből vett helyek még mindig kelletlenül nehezebbek a III—IV. osztályos tanuló számára. A szerző azzal, hogy a római történet nagy részén áthalad, azt reméli, hogy «ez az olvasókönyv egyszersmind előkészíti, kíséri és kibővíti a római történelem tanítását és a tanulók többi tanulmányaival való szoros összefüggése által talán magának a nyelvtanulásnak is nagyobb érdekességet kölcsönöz» — azonban — mint említettem — maga az anyag, a történet előadása nem olyan ezekben az egyveleges szemelvényekben, hogy a tanulók érdeklődését nagyobb mértékben felkölthetné, mivelhogy inkább tények, tudni való tények tankönyvszerű sorozata, mint történetek elbeszélése az, a mivel itt találkozunk. Akárhol nyitjuk fel a könyvet, ez a tankönyvszerű előadás üti meg fülünket. Ime mutatóba Ancus Martius uralkodása egészen:

«Post eum Numæ Pompilii nepos ex filia rex a populo est Ancus Martius constitutus. Qui cum Latinos bello devicisset, adscivit eos in civitatem. Atque idem Aventinum montem urbi adiunxit et Ianiculum, quosque agros ceperat, divisit, et silvas maritimas omnes publicavit, et ad ostium Tiberis urbem condidit colonisque firmavit, iam tum præsa-

giens animo futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo urbis hospitio reciperentur. Atque ita cum tres et viginti regnavisset annos, est mortuus.»

Végre a tanterv és az Utasítások szempontjából is helyesebb lett volna, ha a történetet csak a II. pún háborúig adta volna elő, akkor az előadás sokkal szélesebb mederben, epikus részletezéssel folyhatott volna, s az V. osztályban úgy is Liviusnak a második pún háborúról szóló könyveit olvassák.

Mindezzel csak azt az elvet akartam kifejtetni, hogy a III—IV. osztály latin olvasmányának egyöntetű, egységes, lelkes történetnek kell lennie, igazi *Gesinnungsstoff*nak, mely nem csupán a történeti tényeknek regisztrálását, hanem az idők és emberek szellemének méltó visszatükröztetését tűzi ki céljául. S ily szempontból — ismétlem — Livius nélkül nem boldogulhatunk. Mert nem avval hatunk a fiuk lelkére, ha a történeti tények közé kenetes, erkölcsi mondásokat fűzünk s magának a történeti előadásnak bizonyos panegyricus színt adunk (mint e könyvben nem egyszer tapasztaljuk), hanem ha érdekeltő objektivitással tudjuk a történetet vonzóvá, mintegy önkéntelenül hatóvá tenni.

Tudom, hogy Pirchala Imre, a ki komoly tanférfiú és kiváló szakember, mosolyogni fog szerinte megvalósíthatatlan kívánságaimon. Nem ismeretlenek előttem azok a nehézségek, melyekkel neki így is meg kellett küzdenie; de nem hiszem, hogy csalódnám, ha azt mondom, hogy az ő latin olvasókönyvei — ámbár ő is a pusztá formalismus ellen foglalt állást — még mindig inkább csak grammatikát tanítanak, mint tartalmat, szellemet.

Maga a könyv, a mint Pirchala, kitűzött célja szerint szerkesztette, buzgó és lelkiismeretes munka és megbízható szakértelem eredménye. Nem épen kimerítő, de helyesen szerkesztett, rövid tárgyi és nyelvi magyarázatok kísérik a szöveget, melyhez Catói versekből és Ovidiusi szemelvényekből álló költői függelék is csatlakozik. Becses továbbá a 69—99. lapokon adott függelék, mely Róma topographiáját és intézményeit ismerteti s egy pár csinos illustratioval is megtoldja. Végül pedig latin-magyar szótár található. Csak egy lényegesebb kifogásom van t. i. az intézmények előadásának stilusa ellen. A magyar szórend egyik gyöngye oldala a szerzőnek pl. «A lakosság két főelemének, a patriciusoknak és plebeiusoknak egy politikai testté való összeforrását előkészítette már Servius Tullius király» (75. l.). «Részint a városban valamely mesterséget üztek, részint mint szabad birtokosok gazdasággal foglalkoztak» (75. nem is logikus.) «Később színi előadásokkal is ülték meg az istenek ünnepeit» (95. l.). Nem ritkán kifejezéseibe csuszik be valami idegenszerűség. Pl. «a ház fedelét márványoszlopok hordták».

(98. l.). «*E mögött következett az udvar*» (u. o.) «A tunika fölött a római polgárok, mikor nyilvánosan megjelentek, a togát viselték» (német mondat 98. l.). «Csak utazáson (auf der Reise) viseltek süveget» (99. l.). «Ha nyilvánosan megjelentek, e fölött még a *pallát* viselték, melybe úgy, mint a férfiak a togába burkolódtak» (99. l.). «A napok megkülönböztethetők *dies festi* vagy *feriae*, ünnepnapokra és *dies profesti*, hétköznapokra» (96. l.). «E nyiláson át nyerte e terem világosságát, ezen távozott a tüzhely füstje is» (97. l.). «Hasonló rendeltetésű, de kevésbé előkelő volt a *haruspices* testülete» (95. l. német szokás, miért nem: haruspexek, mint az előbbi lapon: pontifexek). «A római sereg szükség nélkül még egy éjjelt sem töltött a nélkül, hogy tábornak ne *ütne*». (87. l.). «A népgyűlés elé hozandó törvényjavaslatokról először a senatus tanácskozott. és véleményt adott *azokról*» (róluk h. 81. l.). Szóval a stílust, alkalmilag javítani kell. Egyébiránt e könyv — ismétlem — komoly munka eredménye és hasznavehető taneszköz.

Latin Gyakorlókönyv a gymnasium III. és IV. osztálya számára, szerkesztette *Pirchala Imre*. Pozsony, 1893. (Stampfel) 97. lap. Ára kötve 80 krajczár.

«Bármiként alakuljon a latin nyelv oktatása — így kezdi előszavát Pirchala — és bármily szűk térré szorítkozzék majdan a latinra való fordítás gyakorlása, az mégis szükségképen mindig lényeges részét fogja képezni az oktatásnak. Le fogunk mondani arról, a miről különben a viszonyok kényszerűségénél fogva már régen lemondtunk, hogy tanulóink tanuljanak meg klasszikus latinsággal fogalmazni; de mint didaktikai eszközt a nyelvoktatás egész folyamatát kísérő fordítási gyakorlatokat ezentúl se fogjuk nélkülözhetni.»

Osztozom Pirchalának e felfogásában, bár szerintem minden esetre szűkebb térré fog szorúlni a latin stílus gyakorlása, mint a hogy ő gondolja; mindamellett a magyarból latinra fordítást, nem mint czélt, hanem mint eszközt, én is szükségesnek tartom. Csak az a kérdés, hogyan használjuk ezt az eszközt? E kérdésre Pirchala részéről maga ez a Gyakorlókönyv adja meg a választ, melyben ő latin nyelvtana mondatani részéhez alkalmazott gyakorlatokat állított össze, összefüggésbe hozván őket egyúttal a III. és IV. osztálynak szánt latin olvasókönyvével, a mennyiben a gyakorlatok anyagát az olvasókönyv tárgyköréből vette, a nélkül azonban, hogy szorosán az olvasókönyv egyes fejezeteihez fűzte volna. Ezenkívül minden gyakorlat elé néhány oly latin mondatot állított, melyben a «*begyakorlandó szabály*» szemlélhető. Végül vegyes